

מהדורת סימקאוויטש

ספר

חֲנֻפֵּת הַתּוֹרָה

המבואר

הוא קובץ חידושים נפלאים חריפים ומתוקים פשטים יקרים מובהקים ומוזהרים בדברי תורתנו הקדושה ומאמרי חז"ל אשר יצאו מפה קדוש ממלל רברבן ה"ה הנשר הגדול בעל כנפים ברוחו פי שנים באר מים חיים בנגלה ובנסתר לו הי' עשר ידות גאון הגאונים שר התורה אספקלריא המאירה אביר הרועים רבן של כל בני הגולה איש אלקים קדוש יאמר לו

הרבי רבי העשיל זצ"ל

אשר הי' אב"ד ור"מ בק"ק קראקא יע"א, אשר קבצתי ולקטתי ואספתי מכמה מאות ספרים ישנים ועתיקים יקרי המציאות ורבי הערך שאין חזיונם נפרץ שמחבריהם היו מיוצאי חלציו של רבינו הגאון זצ"ל וגם מתלמידי הנבחרים אשר שתו מבארדו באר מים חיים.

(שער דפוס פיעטרקוב שנת תרס)

מהדורה חדשה ומפוארת, מאירת עינים, מוגהת בהגהה מדויקת ומתוקנת, נוספו אלפי מראי מקומות וציונים, נפתחו ראשי תיבות וקיצורים, הקטעים חולקו לפסקאות קצרות, נוספו סימני פיסוק וניקוד, בתוספת כותרות משנה, והערות ביאור עם ציונים והשוואות לדבריו

יו"ל בס"ד על ידי מכון "אור לישרים" ירושלים – נהריה
שע"י ישיבת אביר יעקב "אור מאיר ושמחה" נהריה
שנת תשפ"ו לפ"ק

תַּעֲבִיט תְּהוֹרָה הַמְּבֹאֵר

להרה"ק רבי העשיל מקראקא ז"ע"א

יוצא לאור על ידי מוסדות אביר יעקב נהריה
מכון אור לישרים ירושלים
בראשות הרב שלמה אביחצירא שליט"א

עורך ראשי

הרב מנחם מנדל פומרנץ

מבקר אחראי
הרב זושא דינקלס

עורך אחראי
הרב פנחס הוניגסברג

עורכים ומבקרים

הרב אברהם מרדכי וייץ
הרב דוד אריה הילדסהיים
הרב שמונה בונים טשארני
הרב יהודה ורשביאק
הרב לייביש זיידה
הרב נחום דייפן
הרב אהרן רייכמן

פרקי תולדות: הרב יהושע זילברברג

נסדר ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"
בנשיאות הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א
אבדק"ק "באר משה" מאנסי

הפצה והזמנות: 'היכלי תורה'

באירופה:	באר"ב:	בארץ ישראל:
tel. 44-191-430-0333	tel. (718) 437-0054	טל. 02-9924603
fax. 44-191-430-0555	fax. (718) 437-3514	פקס. 03-5435884

כל הזכויות שמורות ©

לישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה נהריה
רח' אביר יעקב 27
נהריה

הואיל ומושקע במהדורה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית או אחסנה במחשב או מאגר כל שהוא כל חלק מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס ובהוספות. הספר נמכר רק על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס בארץ ישראל
על נייר חו"ל
שאינו חשש חילול שבת

Printed in E. Israel

הארות והערות יתקבלו בכריכה
מכון אור לישרים
רח' יוסף חכמי 30 ירושלים
פקס: 03-5423180
office@oz-vehadar.com

פְּרִשְׁת בְּרֵאשִׁית

תמיהה בדברי הגמרא

(א) בְּמִסְכַּת רֵאשׁ הַשְּׁנָה (בב): וְאִי בִקְשׁ קִהְלַת לְהִיּוֹת בְּמִשְׁהָ, וְיֵצֵא בַת קוֹל וְאָמַר 'כְּתוּב יִשְׂרָאֵל דְּבָרֵי אֲמַת' (קטלס י ע), 'לֵא קָם עוֹד נְבִיא בְּמִשְׁהָ' (דניס לז י). וְתַמְוִהָּ.

פְּדֵי לְרִמּוֹ בְּרֵאשׁ דְּבָרֵי 'אֲמַת', דְּהַסּוּפֵי תַבּוֹת 'בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים' הֵם 'אֲמַת'. וְהֵנָּה הַסּוּפֵי תַבּוֹת 'בְּרֵא אֱלֹהִים אֵת' (בבליט סט) הֵם גַּם בֵּין 'אֲמַת', וְהַסְּדֵר הַזֶּה הוּא בִּישְׂרָאֵל. נִמְצָא דְרוֹמּוֹ לְנוּ מַלְת 'אֲמַת' בִּישְׂרָאֵל וּבְהַפְּדָה.

הנפקא מינה בין שני האופנים

וְהַנְּפִקוּתָא בְּזַהָּ, וְיֵעֵל דְּרָף שְׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (בבלי טז ד) 'בְּרֵאשִׁית', וְלֹא אָמַר בְּרֵאשׁוֹנָה, רַק בְּשִׁבִיל מְשֶׁה שְׁנִקְרָא 'רֵאשִׁית' נִבְרָא הַעוֹלָם. וְהֵנָּה פֶּלַז זֶה אִם הֶרְמֵז שֶׁל אֲמַת הוּא בִּישְׂרָאֵל, דְּהֵינּוּ 'בְּרֵא אֱלֹהִים אֵת', וְאֵז

שני אופנים ברמיזת תיבת אמת בראש התורה

וְיִשׁ לְפָרֶשׁ, וְיֵדְהֵנָּה אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ (בבלי טז ד) 'בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים' (בבלי טז ד), הַדָּא הוּא דְכְּתִיב (תהלים קיט סט) 'רֵאשׁ דְּבָרֶךְ אֲמַת'. וְהַפְּנִינָה כַּף הוּא, שְׁהֵיָה קֶשֶׁה לְהַמְדֵּרֶשׁ לְמָה לֹא אָמַר 'בְּרֵאשׁוֹנָה בְּרֵא אֱלֹהִים', אֲלֵא אָמַר 'בְּרֵאשִׁית',

בִּיאורִים

תיבת 'אמת'. ח. אותיות ת' א' מ' שבסופי תיבות 'בראשית ברא אלקים', הם אותיות תיבת אמת, אלא שלא בסדר הישר. ט. אף שמצד אחד אין זה בראש דברי התורה ממש, אבל מאידך יש בזה מעלה שזה ביושר ולא בהיפוך אותיות. י. תיבת 'אמת' רמוזה בשני אופנים, ביושר ולא ביושר, ביושר היינו מבלי להחשיב את תיבת 'בראשית', ולא ביושר הוא עם תיבת בראשית, ויש חילוק בין שני האופנים, וכמו שהולך ומבאר. יא. החילוק בין אם הרמז של תיבת 'אמת' כולל את תיבת 'בראשית' או לא. יב. זה ביאור בדברי המדרש ולא נאמר שם במפורש, אלא שרבינו מבאר מדוע יש לדרוש את תיבת 'בראשית', משום שלפי דרכי הלשון היה לו לכתוב 'בראשונה', וכנ"ל. וראה גם בדברי רש"י (ע"פ). יג. 'בראשית' פירושו בעבור ראשית, כלומר בעבור משה שנקרא ראשית, כמו שנאמר (דניס לג כז) 'זירא ראשית לו', והכוונה על משה רבינו, כמו שמבואר בהמשך הפסוק 'כי שם חלקת מחוקק ספון', ומחוקק זהו משה. יד. באופן שבחינת 'אמת' רמוזה מבלי להזדקק לתיבת 'בראשית'.

א. קהלת הוא שלמה המלך, ובתחילת הפסוק כתוב 'בקש קהלת למצוא דברי חפץ', והיינו ששלמה המלך רצה בכח חכמתו להגיע עד למדריגתו של משה רבינו. ב. לשון הכתוב: 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה'. והיינו שבתורה שהיא יושר דברי אמת כתוב, שאי אפשר להגיע ולהיות כמו משה רבינו, שכן לא עתיד עוד לקום נביא כמוהו. ג. מפני מה נקט הכתוב דווקא את הלשון 'יושר דברי אמת', והיה לו לומר בפשוט שכתוב בתורה שלא יהיה עוד כמשה, ומשמע שבמילים אלו רמוז טעם הדבר שאי אפשר עוד להיות כמשה. ד. 'ראש דברך', כלומר תחילת התורה שהיא דבר ה', היא 'אמת', כאשר סופי שלשת התיבות הראשונות של התורה הם 'אמת', ובכך נרמז תיכף בתחילת התורה שכל דבריה הם אמת. ה. כלומר, יש לבאר את דברי המדרש בשני אופנים היכן נרמזה תיבת 'אמת' בפסוק הראשון. ו. לפי דקדוק הלשון היה יותר ראוי להיות כתוב בראשונה ברא אלקים. וכן הקשו רבינו בחיי, אור החיים, מלבי"ם ועוד. ז. הסיבה שלא נכתב בראשונה אלא 'בראשית', הוא בכדי לרמז בראש התורה את

מקורות וציטוטים

אמת' (ימיה י). 'ולעולם כל משפט צדקך', שכל גזרה וגזרה שאתה גוזר על בריותיך הן מצדיקין עליהם את הדין ומקבלין אותו באמונה.

וְיֵעֵל דְּרָף שְׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל 'בְּרֵאשִׁית' וכו'. זה לשון המדרש: אמר רבי בנאי, העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, שנאמר (משלי ג ט) 'יה' בחכמה יסד ארץ וגו'. רבי ברכיה אמר, בזכות משה שנאמר (דניס לג כז) 'זירא ראשית לו'. ועוד אמרו במדרש (ויק"ו לז): אמר רבי אחא שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות משה, שנאמר 'זירא ראשית לו'.

וְאִי בִקְשׁ קִהְלַת לְהִיּוֹת כְּמִשְׁהָ. זה לשון הגמרא: רב ושמואל, חד אמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר (תהלים מו) 'ותחסרהו מעט מאלהים', 'בקש קהלת למצוא דברי חפץ', בקש קהלת להיות כמשה, יצתה בת קול ואמרה לו 'וכתוב יושר דברי אמת', 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה'.

וְכֵן דֵּהֵנָּה אֵיתָא בְּמִדְרַשׁ. זה לשון המדרש: רבי יצחק פתח 'ראש דברך אמת' וגו'. א"ר יצחק, מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת. 'בראשית ברא אלהים', זהו אלהים

יש לבאר שאבנימוס הגרדי שאל שתי שאלות

וְכִדְרֵי לְהַבִּין דְּבָרֵי חֻכְמִים וְחִידוּתָם, נִקְדָּיִם מְאִי דְאִיתָא וְיֵבְגְמָרָא בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה (א). דְּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה מִתְקַיְמִים שְׁמַיִם וְאַרְצָן, שְׁנֵאמַר (יִרְמִיָּה לֵב כֹּה) 'אִם לֹא בְרִיתִי וְגו' (ב). וְאִיתָא גַם כֵּן בְּמִדְרָשׁ מֵי, 'וַיְהִי עָרַב וַיְהִי בִקְרִ יוֹם הַשְּׁשִׁי' (ב) (ל) מֵי, בְּשִׁשָּׁה בְּסִיּוֹן הָיָה כָּל הַבְּרִיאָה תְּלוּיָה מֵי, אִם לֹא יִקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה יִחְזִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם לְתַהוּ וְבַהוּ מֵי. לְפִי זֶה יוֹבֵן, דְּאִבְנֵימֹס הַגְּרָדִי הָיָה יוֹדֵעַ שְׁעַל מְנַת כֵּן בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַשְּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כְּדֵי שְׁיִקְבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, מִשּׁוֹם הֵכִי שָׁאֵל אוֹתוֹ שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת. א. הֵיאָדָּה נְבִרְאָת הָאָרֶץ כְּפִשׁוּטוֹ מֵי. ב. וְגַם תְּחִלָּה מֵי, רְצוֹנוֹ לומר, כִּיִּן דְּכָל הַבְּרִיאָה הָיָה עַל תְּנַאי מֵי, אִם כֵּן לְמָה בְּרָא אוֹתָם תְּחִלָּה מֵי, שְׁמָא לֹא יִקְבְּלוּ

אֲצִל יוֹסֵף הַבְּנָאִיל. הֲלָךְ וּמִצְאוּ וְכו' מֵי, אָמַר לוֹ, הֵיאָדָּה נְבִרְאָת הָאָרֶץ תְּחִלָּה. אָמַר לוֹ, נִטְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲפָר מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד וּזְרָקוֹ עַל הַמַּיִם וְנִנְעִשִׁית אָרֶץ מֵי, וְצִרְוֹרוֹת קִטְנוֹת שְׁהִיוּ בְּעֵפָר נִנְעִשׂוּ הָרִים וְגִבְעוֹת מֵי. עַד כָּאֵן דְּבָרֵי הַמִּדְרָשׁ.

דקדוקים בדברי המדרש

וְיִשׁ לְדַקְדַּק בְּמִדְרָשׁ הַזֶּה, הֲלֹא הַגְּרָדִי לֹא שָׁאֵל רַק עַל הָאָרֶץ הֵיאָדָּה נְבִרְאָת מֵי, וְהוּא הַשִּׁיב לְלֹא שְׁאֵלוֹ, בְּמָה שְׁהִשִּׁיב צִרְוֹרוֹת קִטְנוֹת שְׁהִיוּ בְּעֵפָר נִנְעִשׂוּ הָרִים וְכו', הָרִים וְגִבְעוֹת מֵאֵן דְּכַר שְׁמָה מֵי. וְעוֹד קָשָׁה, לְמָה אָמַר הֵיאָדָּה נְבִרְאָת הָאָרֶץ תְּחִלָּה מֵי, מָה דְיִיק בְּתַבַּת תְּחִלָּה, וְהוּא אָף לְמוֹתְרֵי מֵי, וְאִין לוֹ עֲנָן לְהַשְׁאֵלָה מֵי.

ביאורים

אלא שגם הוקשה לו על הסדר שנבראת. מ. אם אין מקיימים את התורה, שנקראת ברית, אף לארץ אין קיום. מא. הוא המשך דברי הגמרא הנ"ל, ומובא גם במדרש תנחומא (נלשית ב). מב. מדוע נוספה אות ה' בתיבת 'השישי', והרי בשאר הימים מראשון עד חמישי לא נוספה האות ה'. מג. יום השישי, בה' הידיעה, מרמז על יום השישי בסינון, שהוא היום שבו עתידה התורה להנתן לישראל שיקיימוה, ובכך יהיה קיום לארץ ולכל מעשי בראשית. מד. ולכן נאמר 'יום השישי' במעשה הבריאה, כיון שכל הבריאה היתה תלויה בכך שבני ישראל יסיימו לקבל את התורה ולקיימה. מה. עצם בריאת הארץ כיצד נעשה. מו. מלבד שאלתו על עצם המעשה, שאל גם על כך שהיה לה לברוא את העולם בסדר אחר. מז. שישאל יקבלו את התורה. מח. מדוע ברא ה' את העולם תחילה, ואז הוצרך להעמידם רק על תנאי שיקבלו את התורה.

ל. שהוא היה בקי בענינים אלו. לא. אבנימוס מצא את יוסף הבנאי כשהוא בונה תקרה, ואמר לו שאינו יכול לירד ושישאלהו כך. לב. שבתחילת הבריאה היה הכל מים, וכסא הכבוד היה מרחף על המים, כמו שנאמר (נלשית ב 6): 'ורוח אלהים מרחפת על פני המים'. ופירש רש"י: כסא הכבוד עומד באויר, ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקדוש ברוך הוא ובמאמרו, כיונה המרחפת על הקן. לג. מהעפר הזה נעשה כדור הארץ שהוא עפר ואדמה. לד. ההרים העשויים אבנים וסלעים, נעשו מהצורורות שהיו בגוש העפר. לה. ולא שאל על ההרים והגבעות כיצד נעשו. לו. כיון שלא הזכיר בשאלתו את ההרים והגבעות, לא היה לו לענות על מה שלא נשאל. לז. היה לאבנימוס לשאול רק היאך נעשית הארץ. לח. כף בריאה הוא תחילת הדבר, ואין שום צורך להזכיר שבריאה היא בתחילה.לט. ומכך שאכן טרח להוסיף תיבת תחילה, משמע שאכן שאלתו היא לא רק על אופן הבריאה,

מקורות וציטוטים

רבנו של עולם כלום יש אב שמעיד על בנו, דכתיב (שמות ד כג) 'בני בכורי ישראל'. אמר להם הקדוש ברוך הוא, שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה. אומרים לפנינו, רבנו של עולם, שמים וארץ נוגעין בעדותן, שנאמר (ירמיה לג כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. דאמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב (נלשית ב 6) 'ויהי ערב ויהי בקר יום השישי', מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלין את תורתו מוטב, ואם לאו, אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו. והיינו דאמר חזקיה, מאי דכתיב (מלס עו ט) 'משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה', אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה. אלא בתחלה יראה, ולבסוף שקטה.

נבראת תחלה. אמרו לו, אין אדם בקי בדברים אלו, אלא לך אצל אבא יוסף הבנאי. הלך ומצאו שהוא עומד על הקרוי, אמר לו, שאלה יש לי לשאול אותך. אמר לו, איני יכול לירד מפני שאני שכיר יום, אלא שאל מה בתקש. אמר ליה, היאך נבראת הארץ תחלה. אמר ליה, נטל הקדוש ברוך הוא עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשה ארץ, וצורורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות, שנאמר (אינו לה) 'בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו'. וזו בגמרא במסכת עבודה זרה. זה לשון הגמרא: כך אומרים העובדי כוכבים לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם, ישראל שקיבלוה היכן קיימה. אמר להם הקדוש ברוך הוא, אני מעיד בהם שקיימו את התורה כולה. אומרים לפנינו,

בַּעַל פְּרָחִים יי, דָּאֵם לֹא יִכְפֹּה עֲלֵיהֶם הַהָרִים פְּנֹזְכָר
לְעֵיל יי. וְהִשְׁתָּא מִיֵּשֵׁב כָּל הַדְּקֻדָּקִים ס:

מהו הטעם שגסות הרוח נמשלה לעבודה זרה

ג) וְהִיאִיתָא בְּגֻמְרָא (סוטה 7:) כָּל הַמִּתְגַּאֵה
כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה ס. וַיֵּשׁ
לְדַקְדָּק, לְמָה מְמַשִּׁיל גְּסוּת הַרוּחַ לְעוֹבֵד עֲבוּדָה
זָרָה דְּיֻקָּא ס.

אם אינו מתנהג בענוה הרי הוא כמודה
בשתי רשויות

וַיֵּשׁ לְפָרֵשׁ וַיֹּעֵל פִּי דְבָרֵי הַמְדַרְשׁ (ג' כ ט) וְכֵן
הוא בְּרִשׁוּי ז"ל כָּאֵן (ב טו), עַל הַפְּסוּק
'נַעֲשֶׂה אָדָם' וְגו' ס, דְּמִשּׁוּם הָכִי כְּתִיב בְּלִשׁוֹן
רַבִּים ס, מְלַמֵּד שְׁנַתְּיָעֵץ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם

הַתּוֹרָה וְאֵז מְכַרְחִין הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לְחֹזֵר לְתַהוּ,
אִם כֵּן לְמָה בְּרָא אוֹתָם תַּחֲלָה, מְהָרְאוּי הִיָּה
שְׂיֻקְבְּלוּ הַתּוֹרָה וְאַחַר כֵּן הִיָּה לוֹ לְבְרָא הָאָרֶץ יי.

ביאור תשובת יוסף הבנאי על שתי השאלות

זוֹהָ הוּא שֶׁהֵשִׁיב לוֹ יוֹסֵף הַבְּנָאִי שְׁנֵי תְרוּצִים עַל
שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹתָיו. וַיִּדְהַנָּה אֵיתָא בְּמַסְכַּת שֶׁבַת
(פס. ט), דְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּפֹה עֲלֵיהֶן הַהָרִ
כְּגִיגִית יי, וְאָמַר לָהֶם אִם תִּקְבְּלוּ הַתּוֹרָה מוּטָב, וְאִם
לֹא פֹה תִּהְיֶה קְבוּרַתְכֶם וְכו' יי. אִם כֵּן זֶה הוּא
שֶׁהֵשִׁיב לוֹ יי, מִתַּחֲלָה הֵשִׁיבוּ מֵהִיכָן נִבְרָא הָאָרֶץ,
דְּלָקַח עֶפְרַם מִתַּחַת כֶּסֶף הַכְּבוֹד וְזָרְקוּ עַל פְּנֵי
הַמַּיִם יי. וְדַקְשָׁה לָךְ לְמָה בְּרָא אוֹתָם מִתַּחֲלָה כְּנֹזְכָר
לְעֵיל יי, תְּשׁוּבָתוֹ בְּצֵדוֹ, צְרוּרוֹת קַטְנוֹת שֶׁהִיָּה בְּהֶם
נַעֲשׂוּ הָרִים וְגִבְעוֹת יי, וְכִיּוֹן שֶׁפֶן יִקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה

ביאורים

עליהם. נח. וַיֵּא יוכלו לסרב כלל, ובכך קיום הארץ מובטח.
נט. וכיוון שעתידיים הם לקבל את התורה בכל אופן, אם כן אין
בריאת הארץ תלויה בספק, ואין מניעה להקדימה לקבלת התורה.
ס. מה שהוסיף אבנימוס תיבת 'תחילה' היא עבור השאלה
הנוספת, ומה שהוסיף יוסף הבנאי להשיב ולומר לו את ענין
הצרויות, הוא בכדי ליישב לו את שאלתו השניה. ס.א. מי
שיש בו גסות הרוח ומתוך כך הוא מתגאה, הוא כמי שעובד
עבודה זרה. ס.ב. והרי גאווה נראה כשייך יותר לדברים שבין
אדם לחבירו. ס.ג. שהוא בלשון רבים, והיה לו לומר 'אעשה
אדם', וכמו בכל סדר הבריאה. ס.ד. אף שעל ידי זה שנכתב
בלשון רבים יש מקום למינים לפקוד ולומר שיש שתי רשויות.

מט. הואיץ והקיום של הארץ תלוי בקיום התורה, אם כן בריאת
הארץ היא בספק שמא לא תתקיים, ולפיכך היה ראוי יותר
להקדים את קיום התורה לבריאת הארץ. נ. על הצורה ועל
הסדר. נא. וכן בגמרא עבודה זרה הנ"ל (ב:). נב. לפני
שקבלו ישראל את התורה, הגביה ה' את הר סיני והניחו על
ישראל כמו גיגית הפוכה. נג. נמצא שבני ישראל הוכרחו
לקיים את התורה ולא היתה להם שום אפשרות לסרב לקבלה.
נד. על פי זה מיושב מדוע לא הקדים ה' את קבלת התורה
לבריאת העולם. נה. זו תשובה על שאלתו הראשונה היאך
נבראה הארץ. נו. זו השאלה השניה ששאל, כמו שהוכח לעיל
ממה שהוסיף תיבת 'תחילה'. נז. ובתוכם הר סיני שנכפה

מקורות וצייונים

והוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני, והן
אומרים לו, למוד מבוראך שהוא ברא את העליונים ואת
התחתונים, כיון שבא לבראת את האדם נמלך במלאכי השרת.
זוה לשון רש"י: 'נעשה אדם', ענותנותו של הקדוש ברוך הוא
למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו
בו, לפיכך נמלך בהן. וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך
בפמליא שלו, שכן מצינו באחאב, שאמר לו מיכה (מלמ"ס א' כג
יט) 'ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו
מימינו ומשמאלו', וכי יש ימין ושמאל לפניו, אלא אלו מיימינים
לזכות ואלו משמאלים לחובה, וכן (זי"ל ד יז) 'בגזירת עירין
פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא', אף כאן בפמליא שלו נטל
רשות, אמר להם יש בעליונים כדמותי, אם אין כדמותי
בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית. 'נעשה אדם', אף על
פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע
הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל
רשות מן הקטן. ואם כתב אעשה אדם, לא למדנו שהיה מדבר
עם בית דינו אלא עם עצמו. ותשובתו כתובה בצדו 'ויברא את
האדם', ולא כתיב ויבראו.

וזה דהנה איתא במסכת שבת. זה לשון הגמרא: זיתיצבו
בתחתית ההר' (שמות יט ז), אמר רב אבדימי בר חמא
בר חסא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר
כגיגית, ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו
שם תהא קבורתכם.

וזה איתא בגמרא כ"ה המתגאה כאילו עובד עבודה זרה. זה
לשון הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן
יוחי, כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים,
כתיב הכא (משל טו ה) 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתיב התם (דברים
ז טו) 'ולא תביא תועבה אל ביתך'.

וזה על פי דברי המדרש וכן הוא ברש"י ז"ל. לשון המדרש:
רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן אמר, בשעה שהיה
משה כותב את התורה, היה כותב מעשה כל יום ויום. כיון
שהגיע לפסוק הזה, שנאמר 'ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו
כדמותנו', אמר לפניו, רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה
למינים, אתמהא. אמר לו, כתוב, והרוצה לטעות יטעה. אמר לו
הקדוש ברוך הוא, משה, האדם הזה שבראתי, לא גדולים וקטנים
אני מעמיד ממנו, שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו,

וְכוּ', 'וְהֵנָּה טוֹב מְאֹד' זֶה הַשָּׁנָה וְכוּ', 'וְהֵנָּה טוֹב מְאֹד' זֶה מִלְאָךְ הַחַיִּים וְכוּ', 'הֵנָּה טוֹב' זֶה מַלְכוּת שְׁמַיִם וְכוּ'.

הכל נדרש מתיבת 'והנה' ולא מתיבות 'טוב מאד' וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל פִּי מָה וְיִבְדְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (בגלשית ט) 'הֵן הָאָדָם' וְכוּ' (ג כט ע"א), אִין הֵן אֱלָא מִיתָה ע"י, שְׁנַאָמַר (דניס לט ז) 'הֵן קָרְבוּ יְמֵיךְ לְמוֹת' ע"י, עַד כְּאֵן. וְהַמְשַׁמְעוֹת שֶׁל 'וְהֵנָּה' וְהֵן אַחַת הוּא ע"י, וְיִבְדְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה דְּבָרִים (כ) א

הַמְלָאכִים ס"י, וּמִכְּאֵן יֵשׁ לְלַמֵּד שֶׁהַגְּדוּל בַּל יִתְגַּאֵה אֶת עַצְמוֹ וְיִטַּל עֵצָה מִן הַקְּטָן מִמֶּנּוּ ס"י. נִמְצָא לְפִי זֶה דְּמִי שֶׁהוּא מִתְגַּאֵה ס"י, אִם כֵּן מָה עוֹשֶׂה עִם פְּרוּשׁ הַפְּסוּק 'נַעֲשֶׂה אָדָם' וְגו', דְּלִדְיָה יֵשׁ חֵס וְשָׁלוֹם לְטַעוֹת לְשִׁתֵּי רְשׁוּת ס"י, וְיִוְהַשְׁתָּא אֶתִּי שְׁפִיר כֹּל הַמִּתְגַּאֵה כְּאֵלֵי עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה ס"י:

ארבע דרשות תמוהות על התיבות 'טוב מאד'

(ד) וְיִבְדְּאִיתָא רַבָּה (צ"ר ט ע"ג) עַל הַפְּסוּק (כ) (ל) 'וְהֵנָּה טוֹב מְאֹד' זֶה הַמּוֹת

ביאורים

נַעֲשֶׂה אָדָם' בלשון רבים הוא כפשוטו, והרי הוא כמי שמודה בעבודה זרה. ע. ארבע דרשות אלו נלמדות מהמילים 'והנה טוב מאד', וצריך ביאר איך זה רמזו בתיבות הללו. עא. 'הן האדם היה כאחד ממנו', כלומר שהוא יחיד בתחתונים כמו שה' יחיד בעליונים, ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואלו וחי לעולם, וזה אי אפשר שיחיה לעולם, כדי שלא יטעו הבריות אחריו מאחר והוא יחיד בתחתונים כאמור [עפ"י רש"י]. עב. שְׁנַצְרַךְ שימות ולא יחיה לעולם וכאמור. עג. והרי שנמצא לשון 'הן' על מיתה. עד. הפירוש של שתי המילים, 'הן' ו'והנה', שוות הם.

סח. אף שאין בכח המלאכים לעכב בידו וגם אינו זקוק לעצתם, חלק להם כבוד והתייעץ עמם. סו. ה' התייעץ עם המלאכים על בריאת האדם, בכדי ללמד לאדם שיטול עצה מן הקטן ממנו אף אם אין הוא זקוק לעצתו, ובכך ילמד להתנהג בענוה ולא להתגאות. סז. ואינו מחשיב את השני ליטול עצה, רק עושה הכל לבדו ביחידות, ולא כמו שנהג ה' בבריאת האדם. סח. אם אין הטעם שנכתב 'נעשה אדם' בלשון רבים בכדי ללמד על מידת הענוה, מוכרח להיות שהוא כפשוטו, ונמצא בזה מקום למינים לטעות ולהאמין בשתי רשויות. סט. אם אינו מתנהג בענוה, הרי הוא כמגלה דעתו שהפירוש בכתוב

מקורות וצינונים

הוא אומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן ממני, והן אומרים לו ללמוד מבוראך, שהוא ברא את העליונים ואת התחתונים וכיון שבא לבראות את האדם אמרו רבותינו ז"ל נמלך במלאכי השרת, עד כאן לשונם. וכיון שזה מתגאה, מסתמא סבירה ליה נעשה אדם' שתי רשויות יש, הרי הוא כעובד עבודה זרה. וְיִבְדְּאִיתָא רַבָּה עַל הַפְּסוּק 'וְהֵנָּה טוֹב מְאֹד' וְכוּ', זֶה לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ: בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב 'והנה טוב מאד', והנה טוב מות. אמר רבי שמואל בר נחמן, רכוב הייתי על כתפו של זקני ועולה מעירו לכפר חנן דרך בית שאן, ושמעתי את רבי שמעון בן אלעזר יושב ודורש בשם רבי מאיר, 'הנה טוב מאד', הנה טוב מות וכו'. אמר רבי שמעון בן אלעזר, 'הנה טוב מאד', והנה טובה שינה. וכי שינה טובה מאד, אתמהא, לא כן תנינן יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם, אלא מתוך שאדם ישן קימעא, הוא עומד ויגע בתורה הרבה וכו'. אמר רבי שמואל בר יצחק 'הנה טוב מאד' זה מלאך חיים וכו'. אמר רבי שמעון בן לקיש 'הנה טוב מאד' זו מלכות שמים וכו'. וְיִבְדְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. זה לשון המדרש: רבנן אמרי, קשה לשון הרע שהביא מיתה על אדם הראשון, שעמד נחש ואמר לאדם וחווה (בגלשית ג ט) 'כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם', שמן האילן הזה אכל כשברא את עולמו, וכל אומן שונא בני אומנתו, 'והייתם כאלהים' (ס). שמעו לו, וגרמו מיתה להם ולתולדותיהם עד סוף כל הדורות. מנין, מן מה שקראו בענין (סס פסוק כט) 'הן האדם', ואין 'הן' אלא מיתה, שנאמר (דניס לט ז) 'הן קרבו ימיך למוות'. וְיִבְדְּאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבָּה דְּבָרִים. זה לשון המדרש: 'הן קרבו ימיך למוות', אמר רבי איבו, אמר משה,

וְהַשְׁתָּא אֶתִּי שְׁפִיר כֹּל הַמִּתְגַּאֵה כְּאֵלֵי עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה. וכן פירש בפרשת דרכים (דו"ט טו ד"ה מעמ"ה נ"א): מעתה נבא ליישב מאמר הפונה קדים, ואיכא למידק דמה התייחסות יש למי שיש בו גסות הרוח דהוי כאלו עובד עבודה זרה. אמנם על פי האמור לעיל יבא על נכון, שמי שיש בו גסות הרוח, על כרחין דלא סבירא ליה שיהיה הגדול נמלך בקטן, שהרי הוא מתגאה ואומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן, ואם כן לפי דעתו מאי דכתיב 'נעשה אדם' הוא פתחון פה למינים לומר שהם שתי רשויות, ואם כן הרי הוא כאלו עובד עבודה זרה. וכן כתב באור פני משה (פרי ולמטן ד"ה ואומי): ראיתי בכמה ספרים עולים בקנה אחד, על מימרת חז"ל כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה, אומרים כך. כי מה שה' יתברך צוה למשה לכתוב בתורה 'נעשה אדם בצלמנו', כדברי חז"ל שמשו רבינו עליו השלום סירב מתחלה כו', הטעם הוא ההורות ענוה לבני אדם שהגדולים יקחו עצה מקטנים, כדבמדרש רבה. ונמצא דברי חז"ל מאירים כספירים, באמרם כל המתגאה וודאי אינו נוטל עצה מקטן, נמצא לפי סברתו איך הוא לומד הפירוש במלת 'נעשה אדם', כסברת המינים שחס ושלום ב' רשויות יש, לכך היטיבו אשר דברו שהוא כאלו עובד עבודה זרה, דוק. עד כאן ראיתי בספרים. וכן ביאר בענף יוסף (על העין יעקב): עוד נוכל לבאר על פי מה דאיתא בבראשית רבה פרק ח', בשעה שהיה משה כותב את התורה כו', כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר 'ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו', אמר לפניו רבונו של עולם מה אתה נותן פתחון פה למינים, אתמהא. אמר לו כתוב והרוצה לטעות יטעה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה, האדם הזה שבראתי לא גדולים וקטנים אני מעמיד ממנו, שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן ממנו

טו) אָמַר מִשָּׁה, בְּדַבֵּר שְׁקִלְסִתִּיךָ (בְּהֵן לֵה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם' (דברים י יד)) בּוֹ קִנְסַתְ עָלַי מִיְתָה, שְׁנֶאֱמַר 'הֵן קָרְבוֹ וְכוּ' ע"י. אָמַר לֵה וְכוּ', מִדָּה טוֹבָה הוּא שְׁאֲמַרְתִּי לָךְ הֵן ע"י, שְׁנֶאֱמַר (שמות כג ט) 'הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מַלְאָךְ, 'הֵן צָדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל' (משלי יא ט), עַד כָּאֵן ע"י. מֵעַתָּה יֵשׁ לִוְמַר דְּהַמְדַרְשׁ דְּרֵשׁ כָּל זֶה מִ'הִנֵּה וְכוּ' ע"י. אֵינן הִנֵּה אֱלָא מִיְתָה וְכוּ' ע"י. וְהִנֵּה זֶה הַשְּׁנֵינָה, דְּהָא כְּתִיב (שמואל א' כו ז) 'וְהִנֵּה שְׁאוּל שָׁכַב יָשָׁן'. הִנֵּה זֶה מַלְאָךְ הַחַיִּים וְכוּ', שְׁנֶאֱמַר 'הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מַלְאָךְ' ע"י. הִנֵּה זֶה מַלְכוּת שָׁמַיִם, שְׁנֶאֱמַר 'הֵן לֵה' אֱלֹקֶיךָ הַשָּׁמַיִם' ע"י:

טעם שאמר אדם הראשון שיאכל שוב מעץ הדעת
ה) בְּמִדְרָשׁ (צ"ר יט יג) עַל הַפְּסוּק (ג יג) 'הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נְתַנָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֹכְלָהּ' ע"י, וְיִוְדַרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל, 'וְאֹכְלָה' עוֹד לְהַבְיָא ע"י. וְנוֹכַח לְפָרֶשׁ, וְיִוְדַרְשׁוּ הִנֵּה אֵיִתָּא בְּמִפְרָשִׁים ע"י, דְּאַחֲרֵי אֲשֶׁר לֹא הִרְשָׁה לוֹ לֵאכֹל מִהָעֵץ הַדְּעַת, הוּא לֵה כְּפֵאִילָן שֶׁל הַקֶּדֶשׁ ע"י. וְהִנֵּה אֵיִתָּא בְּגִמְרָא (פסחים ג.) הַזִּיד בְּמַעְוִילָה, רַבִּי אֹמַר בְּמִיְתָה ע"י, לְכַף נִקְנְסָה עָלָיו מִיְתָה ע"י. וְיִוְדַרְשׁוּ הִנֵּה אֵיִתָּא בְּמַסְכַּת מַעְוִילָה (ג.) נִתְּנוּ לְחִבְרוֹ הוּא מְעַל וְחִבְרוֹ לֹא מְעַל, מִפְּנֵי שֶׁהַנּוֹתָן הוֹצִיאֻ

ביאורים

שמצינו לשון 'הנה' על שינה. פא. מה שאמרו במדרש 'הנה טוב מאד' זה מלאך החיים, זה נלמד מתיבת 'והנה', משום שמצינו לשון 'הנה' על מלאך, כמו שאמרו במדרש תנחומא הנ"ל שנאמר 'הנה אנכי שולח מלאך'. פב. מה שאמרו במדרש 'והנה טוב מאד' זה מלכות שמים, זה נלמד מתיבת 'והנה', משום שמצינו לשון 'הן' על מלכות שמים, וכמבואר בתנחומא הנ"ל ש'הן' ו'הנה' זה היינו הך. פג. 'ואוכל' הוא לשון עתיד. פד. אם תתן לו חוה עוד לאכול מעץ הדעת, יחזור ויאכל. וזה צריך ביאור. פה. ראה בציונים. פו. מאחר ונאסר עליו לאכול, נעשה לו העץ כהקדש שיש בו איסור מעילה. וראה בציונים מה שביאר השל"ה בטעם הדבר. פז. אם אדם מעל בנכסי הקדש במזיד, עונשו מיתה בידי שמים. פח. מאחר וידע שזהו פרי העץ האסור עליו, היה זה במזיד, ונתחייב מיתה כדין המזיד במעילה.

עה. משה רבינו התרעם על כי הוא נענש באותו לשון ששיבח את ה', וזה לא כפי הכלל של מידה כנגד מידה. עו. ה' השיב לו שלשון זו מורה על טובה וברכה, ולא דווקא על מיתה. עז. רואים מהמדרש שלשון 'הן' ולשון 'הנה' שוים, שכן השוה את לשון 'הן קרבו ימך' ללשון 'הנה אנכי שולח מלאך'. עח. כ'זומר, שהדרשות שדרשו במדרש על הפסוק 'והנה טוב מאד', אין הכוונה שתיבות 'טוב מאד' מורות על כל זה, אלא הכל נלמד מתיבת 'והנה', שכן מצינו תיבה זו, או תיבת 'הן' שהיא כמותה כאמור, שמורה על מות ושינה ומלאך חיים ומלכות שמים, וכמו שהולך ומבאר. עט. מה שאמרו במדרש 'והנה טוב מאד' זה המות, זה נלמד מתיבת 'והנה', משום שמצינו לשון 'הנה' על מיתה, כמו שאמרו במדרש תנחומא הנ"ל שנאמר 'הן קרבו ימך למות'. פ. מה שאמרו במדרש 'והנה טוב מאד' זה השינה, זה נלמד מתיבת 'והנה', משום

מקורות וציונים

משמרת המקדש ומחניהם קדוש, ובוה מקושרת אחר כך פרשת (נמנזר ה ו) 'איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל', רוצה לומר אדם קדמאה, כי הוא המשיך היצר הרע עליו ולתולדותיו הבאים אחריו אשר מזה נמשך החטא והעון. ואמרו 'למעול מעל', רבותינו ז"ל אמרו (נרכות לה). כל הנהנה מעולם הזה בלא ברכה, כאלו מעל בקדשי שמים. וכן אדם הראשון היה מועל, כי פרי שאכל היה מקדשי שמים, והיה בלא ברכה. וסוד הענין, הנה העולם נברא בב' ברכה, כמו שאמרו במדרש (צ"ר ט ו) התחיל בבי"ת בראשית, כך היא ברכה. וכשהלך אחר עצת הנחש הארור, אז נתקלל ונתקלקל העולם. וזה היה כשמעל, על כן הנהנה בלא ברכה מעל. ויזו והנה איתא במסכת מעילה וכו'. זה לשון המשנה: נטל אבן או קורה של הקדש הרי זה לא מעל, נתנה לחברו, הוא מעל וחברו לא מעל וכו'. נטל פרוטה של הקדש הרי זה לא מעל, נתנה לחברו, הוא מעל וחברו לא מעל. ואמרו בגמרא: מאי שנא הוא ומאי שנא חברו. אמר שמואל, בגזבר המסורות לו עסקינן. ופירש רש"י: בגזבר המסורות לו אותו אבן או אותו קורה עסקינן, דכי נטלו הוא עדיין ברשותו הם, וברשות הקדש נינהו כמתחלה. אבל כי נתנה לחברו, הרי שינהו מרשות הקדש לחול ומעל.

רבונו של עולם, בדבר שקילסתיך בתוך ס' רבוא מקדשי שמך בו קנסת עלי מיתה, שנאמר 'הן קרבו ימך למות', כל מדותיך מדה כנגד מדה, מדה רעה כנגד מדה טובה, מדה חסרה כנגד מדה שלימה, מדה צרה כנגד מדה רחבה. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אף זו מדה טובה היא שאמרתי לך 'הן', שנאמר 'הנה אנכי שולח מלאך', 'הן צדיק בארץ ישראל', 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא', וכשם שעלית אותי על ס' רבוא, כך אני מעלה אותך לעתיד לבוא בתוך חמשים וה' רבוא צדיקים גמורים, שנאמר 'הן', 'הן' בגימטריא הכי הוי, ה' חמשה, נ' חמשים.
 ויזו ודרשו חכמינו ז"ל 'ואוכל' עוד להבא. זה לשון המדרש: אמר רבי אבא בר כהנא, 'ואכלתי' אין כתיב כאן, אלא 'ואוכל', אכלתי ואוכל.
 ויזו דהנה איתא במפרשים דאחרי אשר לא הורשה לו לאכול מהעץ הדעת הוה ליה כאיילן של הקדש. ראה מה שכתב בשל"ה (פ' ט"א מו"ה אור): ודע כי מקדש של מטה ומחנותיו רומזים למקדש של מעלה ומחנותיו, ושלוח טמאים למטה רומז על כוחותם למעלה שלא יכנסו למקדש של מעלה, כי תמיד מתאווים הקליפות לכנוס פנימה, בסוד (משלי ל ג) 'שפחה כי תירש גברתה', וישראל קדושים וטהורים שומרי